

УДК 821.161.2.09:655.254.22 В. Сімович

**ПРИНЦИПИ НАУКОВОГО РЕДАГУВАННЯ
ВАСИЛЯ СІМОВИЧА
(На прикладі видання творів Івана Франка)**

Ольга ШЕЛЮХ

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 233-05-05*

Автор статті намагається визначити місце В. Сімовича у видавничому процесі Галичини та Буковини на початку ХХ століття, простежити за принципами і методами, якими керувався В. Сімович, редагуючи твори Івана Франка.

Ключові слова: повість, дослідник, рецепція творчості, особливості методу критика.

Вихований на традиціях Івана Франка Василь Сімович, будучи спочатку викладачем учительської семінарії у Чернівцях, а згодом – професором університету й відомим ученим, професійним видавцем, просвітителем, добре розумів, що творення модерної нації та сучасної масової культури – неймовірно важке завдання, але сильне і невідкладне. Тому розпочав нелегку працю, щоби дати можливість широкому колу читачів ознайомитись з творчою спадщиною великого українця – Івана Франка.

На жаль, упродовж майже всього ХХ ст. редакторська та видавнича діяльність Василя Сімовича не стала предметом серйозного аналізу. Лише наприкінці століття в українському літературознавстві з'явилася низка досліджень на цю тему. Так, І. Денисюк у статті «Василь Сімович – видавець поезії Івана Франка та його біограф»¹ доводить, що заслуги В. Сімовича для франкознавства є безсумнівними і ще повністю (на той час – *О. Ш.*) не оцінені. М. Гнатюк пише про Сімовича як про інтерпретатора творів І. Франка, аналізуючи його (Сімовича) біографічний нарис «Іван Франко, його життя та діяльність», передмови та вступні статті до редагованих Сімовичем творів Франка². М. Білоус та З. Терлак у монографії «Василь Сімович» (1992) подають синтетичний образ Сімовича-редактора, який працював з творами багатьох класиків світової літератури³. Важливим джерелом інформації про діяльність Сімовича-редактора є спогади і його учнів-сучасників, зокрема Юрія Клинового⁴, Юрія Шереха (Шевельова)⁵ та ін.

Мета цієї статті – визначити місце В. Сімовича у видавничому процесі Галичини та Буковини на початку минулого століття, простежити за принципами і методами, якими він керувався при редагуванні творів Івана Франка. При цьому не можна зали-

¹ Денисюк І. В. Сімович – видавець поезії Франка та його біографії // Розвиток мовознавства в Західній Україні в 20–30-х роках ХХ ст. – Львів, 1992. – С. 77.

² Гнатюк М. Іван Франко в інтерпретації В. Сімовича // Там само. – С. 97–99.

³ Білоус М., Терлак З. Василь Сімович. – Львів, 1995. – 180 с.

⁴ Клиновий Ю. Василь Сімович – мій учитель // Сучасність. – 1993. – № 4. – С. 19–26.

⁵ Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови (Передмова). – Львів: Нью-Йорк, 1996; *Його ж.* Життя і праця В. Сімовича // Слово. – 1991. – № 23 (45).

шити без уваги погляди самого В. Сімовича на мовне редагування Франкових творів, які він виклав у 1940 р. на засіданні редколегії ювілейного видання творів письменника.

Редакторсько-видавнича праця В. Сімовича була вагомою часткою його багатогранної педагогічно-просвітницької та літературної діяльності. Зачин цієї праці припадає на студентські роки (початок ХХ ст.), пов'язані з чернівецьким товариством «Молода Україна», створеним на зразок львівського товариства «Академічна громада». Серед його членів, які цікавилися українською та всесвітньою літературою, були й такі, що мали неабиякий журналістський та письменницький хист (Микола Левицький, Лев Когут, Антін Крушельницький, Василь Сімович та ін.).

В. Сімович належить до числа тих, чия доля тісно була пов'язана з Іваном Франком. Творчі шляхи цих двох українських діячів, що зробили значний внесок у розвиток національної культури, перетнулися на початку першого десятиліття ХХ ст. У 1908 р., коли І. Франко важко захворів, молодий вчитель В. Сімович вирішив йому допомогти та запропонував перевидати його першоповість «Петрії і Довбушуки», яка вперше була опублікована в журналі «Друг», друкованому органі студентського товариства «Академічний кружок» у Львові.

Чим керувався Василь Сімович, запропонувавши перевидати саме у цей час не «Мойсея», не «Великі роковини», а згадану повість, – адже після першого видання пройшло немало часу, і сам Франко вважав цей твір плодом “своєї молодечої фантазії” – слабкою річчю, проте пристав на пропозицію молодого редактора. У постскрипті до повісті письменник зізнається: “Знаючи хиби тої в молодих літах писаної повісті, я був би навіть не подумав передрукувати її, як би не предложення д. Василя Сімовича, професора учит. семінарії з Чернівців, який 1908 р., в часі, коли мене постигнуло нещасте чи щасте узбездженнє моїх рук, через посередництво д. В. Гнатюка попросив у мене дозволу передрукувати сю повість у видаваній ним «Бібліотеці для молодіжи», яку він там дав переписати фонетичним правописом”⁶.

Генетична критика вимагає аналізу генези твору. Тому, з огляду на це, звернімо увагу на листування В. Сімовича з І. Франком, яке відображає нелегкий процес підготовки повісті до перевидання, що, з незалежних від редактора причин, затягнувся аж до 1913 р. У листі від 18 лютого 1912 р. В. Сімович пояснив письменникові ці причини: «Селянська каса», яка видавала первісно мою бібліотеку, збанкрутувала, [...] у друкарні спинили кредит”. Але В. Сімович таки “перемовив” друкарню, і «Довбушуки» вже незабаром вийшли у світ.

Готуючи це видання, проведено велику працю з боку автора та видавця. І. Франко деякі розділи переробив зовсім, інші пропустив, усю композицію, як зазначив сам автор, треба було значно спростити (тепер на цей твір він дивився очима досвідченого письменника), і, нарешті, відкинути цілу «Третю часть», “яка не посуває ніякої акції далі, а тільки являється рядом сцен, без яких може обійтися повість, доведена до кінця другої частини”⁷, від чого твір, зрештою, тільки виграв.

В. Сімович пильно прислухався до порад письменника. Спільна праця з автором допомогла В. Сімовичеві досягнути редакторський метод І. Франка, що згодом стало йому у пригоді під час редагування інших Франкових творів, та й не тільки його.

Щоденна праця в «Українській накладні» давала змогу В. Сімовичу вести широку видавничу діяльність. Тут виходили серії: «Бібліотека українських класиків і

⁶ Франко І. Postscriptum // Його ж. Петрії й Довбушуки. – Чернівці, 1913. – С. 289.

⁷ Там само. – С. 290.

сучасних письменників», «Бібліотека романів», «Нові виховничі шляхи», «Дитяча бібліотека», «Бібліотека драматичних творів», «Соціально-політична бібліотека», численні підручники, словники тощо. До редакторської роботи В. Сімович ставився з великою відповідальністю і професіоналізмом. І хоч ця робота була виснажливою й малооплачуваною, вона була йому, за його ж словами, “до душі”.

Редакторсько-видавнича діяльність І. Франка, зокрема у «Літературно-науковій бібліотеці», орієнтувалася на суспільно-культурницькі цілі і мала на меті піднесення освітнього рівня пересічного українця. Зауважимо, що В. Сімович, як і І. Франко, завжди враховував інтереси реципієнта. На його думку, для редактора важливо не тільки задовольнити читацький попит, він кожним видаваним твором повинен розвивати естетичний смак у читача української книги. Отже, зупиняючи свій вибір на тому чи іншому творі, В. Сімович враховував, передовсім, його суспільну значимість та місце в літературній спадщині, а лише потім його художню вартість.

Маючи на меті дати читачеві цілісне уявлення про Франкову поетичну творчість, В. Сімович творчо підійшов до упорядкування поезії І. Франка. Крім поезій зі збірки «З вершин і низин» він включив до видання також збірку «Зів'яле листя», кращі вірші зі збірок «Мій Ізмарагд», «Давнє й нове», «Із літ моєї молодості» та поеми «Панські жарти» й «Великі роковини». Таким чином, В. Сімович хотів подати все найкраще з поетичної спадщини І. Франка. І. Денисюк справедливо зауважив, що Сімовичеве видання творів Франка кілька десятиліть було для українських читачів поневоленої України тією підпільною літературою, яка подавала “несфальшований образ поета – речника не тільки соціальних, а й національних ідей”⁸. Збірка вийшла 1920 р. за кордоном в «Українській накладні» (Київ; Ляйпціг) під назвою «З вершин і низин». Перед В. Сімовичем стояло важливе завдання – потрібно було відібрати найкращі твори, при цьому не порушивши волі автора. Тому книжку відкриває стаття «Від редакції», в якій скрупульозно опрацьовано принципи видань посмертної спадщини письменника, які зводяться до максимального пошанування волі автора, до орієнтації на його останні прижиттєві публікації текстів.

Розгорнуті літературознавчі розвідки, які В. Сімович подавав майже до кожного видання, не втратили своєї актуальності й до сьогодні. Зокрема, у біографічному нарисі «Іван Франко» до збірки «З вершин і низин» яскраво виділяється характерна риса творчої манери В. Сімовича – передати дух часу, настрої епохи, рівень суспільної свідомості та вплив яскравих особистостей на її формування і розвиток⁹. Дуже важливим був хронологічний показник поетичних творів І. Франка, яке В. Сімович здійснив уперше. Рецензуючи це видання, В. Дорошенко відзначив саме “вміло й прозоро” викладений життєпис письменника й рекомендував видати його окремою книжкою¹⁰. Додамо від себе, що це був найповніший життєпис на той час.

Редагування Франкових творів постійно вимагало у В. Сімовича розв'язувати дві важливі і дискусійні проблеми: правопису і власне мовну. І. Франко вимагав від редакторів своїх творів дотримання авторського правопису. Тому, виходячи з чинного на той час правопису, яким користувалися Львівське та Київське наукові товариства, В. Сімович опирався на цю настанову. Що ж стосується мови, то в пригоді ставав редакторський метод самого І. Франка, який “ніколи не дивився на свої твори як на

⁸ Денисюк І. Василь Сімович – видавець поезії... – С. 77.

⁹ Там само.

¹⁰ Дорошенко В. [Рецензія] // Письмо з Просвіти. – 1922. – Ч. 29–30. – С. 243.

якісь історично-літературні документи”¹¹, а, перевидаючи їх, поправляв згідно з власною мовною еволюцією та об’єктивними змінами в розвитку української мови.

Отож, В. Сімович вирішив “повісти свою роботу в дусі поглядів поета на його ж таки редакторську роботу його власних творів”¹². За зразок В. Сімович брав різні прижиттєві публікації віршів зі збірки «З вершин і низин», київське і львівське видання «Зів’ялого листя», два останні видання «Панських жартів». Автори книги «Василь Сімович, 1880–1944. Життєписно-бібліографічний нарис» М. Білоус та З. Терлак вважають, що зіставлення їх та виявлення авторських мовних правок дало змогу редакторові “підійти під смак автора щодо вибору форм, завдячи деяку однотайність у фонетичних явищах”, і поробити інші зміни тільки там, де “пересічний наддніпрянський читач [...] міг би з-за форми не схопити гаразд думки чи не відчутти тої краси, що замкнена в віршу”¹³.

Як бачимо, редактор дбав про рецепцію творів І. Франка серед широкого кола українських читачів. Тому, використовуючи редакторський метод І. Франка, В. Сімович замінював архаїзми, русизми та діалектизми літературними словами; вирівнював непослідовність у використанні літературних і діалектичних форм на користь літературних (наприклад: *рветься, опреться* замість *рвеса, опресея; його, її, нього, свого* замість *єго, єму, єї, него, сего*). Отже, цей підхід давав можливість українцям з усієї України однаково читати і розуміти твори І. Франка.

Значно пізніше, у 1940 р., на засіданні редакційної комісії ювілейного видання творів письменника, В. Сімович докладніше викладав свої погляди на мовне редагування творів І. Франка. Зауважимо, що мовно-правописні принципи редагування Франкових творів В. Сімовича зводяться до того, що авторські тексти в неакадемічному виданні мають наближатися до сучасної літературної мови, водночас має зберігатися низка особливостей “галицько-руського наріччя”, що передає колорит (мова автора – мова персонажа).

У вступному слові «Від редакції» В. Сімович зробив дуже лаконічні примітки – пояснення незрозумілих слів чи реалій¹⁴. У самому кінці видання (від сімсот сімнадцятої сторінки) подано таблицю «Спроба хронологічного впорядкування друкованих по збірках віршових творів Ів. Франка 1873–1893 рр.»¹⁵. Це, а також алфавітний покажчик творів робить видання науково цінним. Адже саме в алфавітному порядку розміщені усі твори, які входять до книги, а не за збірками зокрема. Для зручного користування змістом В. Сімович подав межі збірок у сторінках. Наприклад: *De profundis* (97–158); сонети (257–292). Зауважимо, що кожен із циклів становив цілість, і упорядник це чітко показав.

Редакторський метод В. Сімовича виразно окреслюється манерою подання кожного твору у збірці: деякі поезії він доповнив переднім словом автора. Дослідника цікавила генеза твору, циклу, тому в авторських поясненнях, наприклад, стосовно циклу жидівських мелодій він з’ясував, як і звідки запозичені сюжети до цих мелодій. Це дає право і можливість переконатися вже вкотре, що І. Франко був добре поінформований про життя євреїв. До поеми «Панські жарти» В. Сімович взяв передмову авто-

¹¹ Сімович В. Від редакції // Франко І. З вершин і низин. – Київ; Ляйпціг, (б. р.). – С. 5.

¹² Там само.

¹³ Білоус М., Терлак З. Василь Сімович. – С. 34.

¹⁴ Сімович В. Від редакції. – С. 5–15.

¹⁵ Франко І. З вершин і низин. Збірник поетичних творів (1873–1893), в додатку Зів’яле листе й Великі роковини. – Київ; Ляйпціг: Українська накладня, 1920. – С. 715–720.

ра до четвертого видання (1911 р.). Подаючи передне слово до легенди «Цар і аскет», В. Сімович показав І. Франка людиною, яка глибоко знає давню індійську літературу.

Як літературознавець В. Сімович був добре знайомий з проблемою сприймання літературного твору читачем чи слухачем, яка була предметом зацікавлення літературознавців кінця XIX ст. і з новою силою загострилася пізніше у працях представників школи рецептивної естетики. Тому, видаючи збірку «Зів'яле листя», він вирішив «озброїти» її двома передмовами: до першого і до другого видання. Тут, завдяки упорядникові, читач може простежити зміну поглядів І. Франка. У першій передмові ми бачимо поета не у своєму власному «я», він хоче запевнити нас, що ті страждання, які ми побачимо – не його власні, а якогось чоловіка «слабої волі та буйної фантазії»¹⁶. У передмові до другої збірки, яка вийшла через чотирнадцять років, Іван Франко вже додав, що «прозова передмова до першого видання, яка й тут друкується без зміни, [...] не більше, як літературна фікція»¹⁷.

Можна погодитися з В. Сімовичем, що з роками І. Франко змінився, – його сором'язливість за особисті почування зникла, адже він зізнався, що приписування авторства збірки комусь іншому – «не більше, як літературна фікція».

Крім першоповісті «Петрії й Довбушуки» та збірки «Зів'яле листя», В. Сімович особливо ретельно відредагував і видав чимало творів для дітей. Він вважав, що ці твори повинні бути бездоганними щодо мови й однаково добре зрозумілими для всіх українців. Для В. Сімовича неприпустимі невмотивовані зміни Франкової мови, а редакторські втручання в текст оригіналу вимагають обережності та тактовності.

Видання Франкових творів «Захар Беркут», «Перехресні стежки», «Основи суспільності» дають уявлення про принципи, якими керувався В. Сімович. Готуючи до друку кожен із цих творів, він написав редакторські передмови з історико-літературним роз'ясненням і викладом основних засад мовно-правописних правок.

Так, повість «Основи суспільності» В. Сімович видав у Ляйпцігській друкарні з передмовою під псевдонімом Василь Верниволя, де знову ж таки простежив генезу твору: передмова розкриває суть «основ суспільності». Він дуже лаконічно і влучно охарактеризував ті «основи», про які йтиметься у повісті, підкресливши актуальність і справедливість цієї теми. За словами В. Сімовича, образи героїв повісті, їхні вчинки, побут не вигадані. Основу до них письменник взяв з гучного у свій час процесу (у 1889 р. вийшла трьома випусками стенограма того процесу під заголовком: «Zbrodnia w Kukizowie» (злочин у Кукизові)) про вбивство священника в Кукизові – процесу, який послужив темою для повісті і польському письменникові Гогошеві. Але його твір, за оцінкою В. Сімовича, відрізняється від Франкової повісті, бо для І. Франка замало лише основних фактів, він торкнувся докладно самих основ, на яких міг вирости такий великий злочин¹⁸.

Щоби наблизити читача якомога ближче до розуміння та сприйняття «Основ суспільності», В. Сімович подав нам історію написання повісті. Він зауважив, що через обмаль часу І. Франко писав її від книжки до книжки, і тому нема нічого дивного в тому, що, попри незрівнянні малюнки, невимовно гарні образи, високо артистичні сцени, попри усебічні портрети деяких осіб (пані Олімпія, Гердер) трапляються портрети

¹⁶ Франко І. [Передмова до першого (львівського) видання] // *Його жс.* З вершин і низин. – С. 634.

¹⁷ Франко І. [Передмова до другого (київського) видання] // Там само. – С. 635.

¹⁸ Верниволя Василь. Передмова // Франко І. *Основи суспільності.* – Київ; Ляйпціг, (б. р.) – С. 3–10.

наче невикінчені (Адась, о. Нестор), – автор не мав змоги художньо узагальнити деякі образи¹⁹.

Дослідник зауважив, що І. Франко не раз забував, як називаються його персонажі, і ось Деменюка називає то Юрком, то Гнатом, то знов декуди Юрком. В. Сімович зредагував твір так, що Деменюк має одне ім'я – Гнат. За словами видавця, автор задумав повість на дві частини, та з невідомих причин, мабуть, просто через перевантаження іншими справами, другу частину обірвав на чистому розділі, і повість лишилася незакінчена. Вона обривається на найцікавішому місці, каже автор передмови, і з “артистичного боку” для твору це велика втрата²⁰.

Зауважимо, що незакінчена повість була видана тільки у журнальному варіанті, а окремою книжкою з'явилася вперше завдяки саме В. Сімовичу. До того часу це була бібліографічна рідкість, бо такою ж рідкістю був журнал «Житє і слово», і широкі кола читачів не мали змоги познайомитися з цим твором.

Крім звичайної редакторської роботи В. Сімовичу довелося ще де-не-де, де це було можливо, вигладити текст повісті щодо форми, наблизити її мову до мови останніх творів І. Франка, зробити незначні виправлення. Місцеві слова та вислови пояснено під текстом. Правопис В. Сімович залишив такий, яким користувався І. Франко до кінця свого життя. “Крім того, обидві частини повісті стягнуто в одну й, відповідно до того, позначено розділами (друга частина починається від тринадцятої глави й обіймала шість розділів)”²¹, – зауважив редактор у кінці.

Отже, часто те, що не встиг викінчити як художній текст Іван Франко, намагався зробити, зберігаючи авторську волю, Василь Сімович. Він доклав чимало зусиль, щоб «Основи суспільності» І. Франка вийшли у світ і відіграли свою роль у становленні світогляду тодішньої молоді.

Будучи блискучим редактором, В. Сімович дуже відповідально ставився до підготовки тексту до друку. Не маючи змоги працювати з письменницькими архівами та автографами, він намагався брати за основу такі публікації творів, які найменше зазнали редакторського втручання і найбільше відповідали первісному текстові. Йому доводилося розшукувати першодруки, зіставляти різні видання і, виявляючи в них редакторську руку, відновлювати авторський текст. Сприяли цьому не тільки його широка ерудиція редактора, а й блискуче знання і, головне, – чуття української мови.

Отже, В. Сімович у своїй редакторській та видавничій діяльності насамперед намагався орієнтуватися на широкого читача, донести йому силу Франкового слова. Водночас вчений намагався проникнути у “секрети” Франкової поезії і прози, пробаючи дати наукове тлумачення художнього слова великого письменника.

¹⁹ Верниволя Василь. Передмова // Франко І. Основи суспільності. – Київ; Ляйпціг, (б. р.). – С. 3–10.

²⁰ Там само.

²¹ Там само. – С. 10.

**THE PRINCIPLES OF THE SCHOLARLY EDITING
OF VASSYL' SIMOVYCH
(on the example of editing Ivan Franko's writings)**

Olha SHELIIUKH

*The L'viv State University of Life Safety,
35, Klepariv's'ka St., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 233-05-05*

The author of the article sets out to determine the role of Vassyl' Simovych in publishing books in Halychyna and Bukovyna at the beginning of the 20th century, tracing the principles and methods elaborated by V. Simovych while editing the writings by Ivan Franko.

Key words: story, researcher, the reception of creativity, the peculiarities of the method of the critic.

Стаття надійшла до редколегії 27.04.2006

Прийнята до друку 20.11.2006